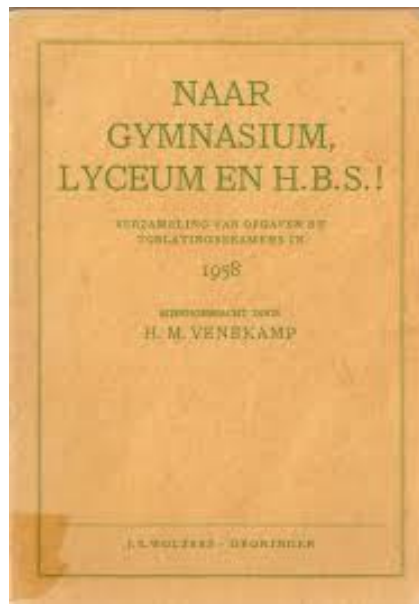
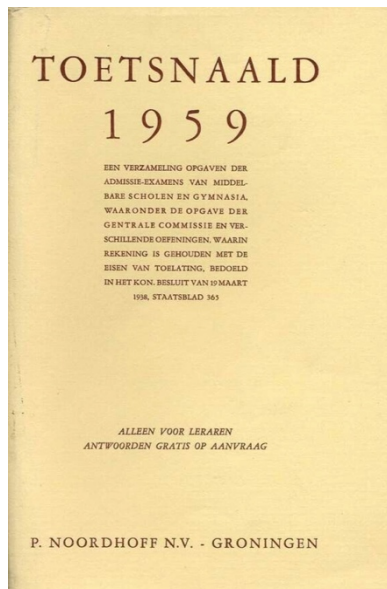

Schooltoetsen in de Montessorischool

De Tijd van de Toetsnaald

Maria Montessori overleed in 1952, het jaar waarin ik naar de HBS ging. Schooltoetsen bestonden toen nog niet en daarom zal je in de boeken van Maria Montessori geen noties vinden over toetsen. Er waren boekjes waarmee je kon trainen voor het *Toelatingsexamen: De Toetsnaald* en *Naar Gymnasium, Lyceum en HBS* bij voorbeeld. Dat toelatingsexamen gold dus niet voor alle soorten scholen. Wie misschien naar een in het tweede boekje genoemde schoolsoort zou gaan kreeg apart les, na schooltijd. Nales stond er dan ook als extra vak op mijn rapport: Lessen na schooltijd.

Thuis maakten we ter voorbereiding sommen uit zo'n boekje en die bespraken we dan tijdens de Nales. Hilarische toestanden thuis. Je vader wist – net als jij – niet altijd hoe die sommen moesten worden uitgerekend. Maar dat wou hij jou niet laten weten, natuurlijk. "Ik kan het alleen maar met algebra" riep hij dan. Jammer alleen dat ik geen algebra kende. Achteraf mag er in enkele gevallen aan getwijfeld worden of Meester zelf op school deskundiger was dan vader thuis. "Die som slaan we over", zei meester soms.

De Nales bereidden voor op een Toelatingsexamen. Als je dit examen voldoende maakte dan werd je toegelaten. Als je niet naar Gymnasium, Lyceum of HBS ging was er ook geen Toelatingsexamen.

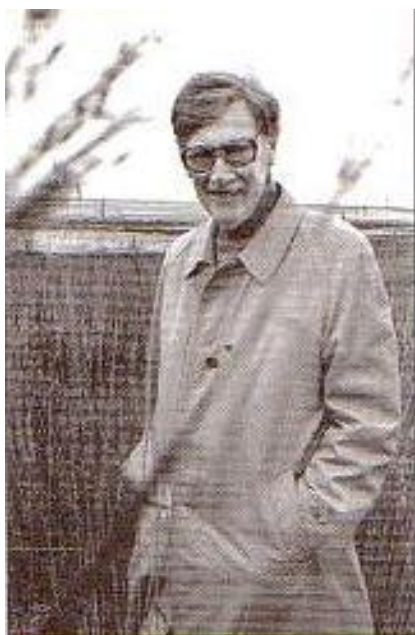
Het Verborgen Talent

In een boek van de socioloog Frederik van Heek werd hier bezwaar tegen gemaakt. Het boek heette *Het Verborgen Talent*. Niet van iedereen werd onderzocht wat zijn mogelijkheden in het voortgezet onderwijs waren. Het moest eerlijker: De capaciteit van iedere leerling moest vastgesteld worden. En wel op objectieve wijze. Bij objectieve studietoetsen staat bij meerkeuzevragen van tevoren vast wat het goede antwoord is.

Idenburg en De Groot

De mogelijkheid om uitvoering te geven aan het idee om meer kinderen naar een school te begeleiden waar ze echt thuishoorden werd voor het eerst uitgevoerd in Amsterdam door de hoogleraren Philip Idenburg en Adriaan de Groot. Ze bedachten de Amsterdamse Schooltoetsen die aan alle leerlingen van Openbare Lagere Scholen in de zesde klas werd afgenomen.

A.D. de Groot

Ph. J. Idenburg

Ik heb van beide professoren les gehad en maakte van dichtbij mee hoe serieus ze omgingen met bij voorbeeld het geringe enthousiasme van Amsterdamse onderwijzers voor hun plannen. Die onderwijzers zagen er een middel voor de onderwijswethouder in om langs een omweg greep te krijgen op het onderwijs via die toets. Toen de Groot dit hoorde bepaalde hij onmiddellijk dat de toets uitslagen alleen aan de scholen bekend gemaakt mochten worden en niet aan het bevoegd gezag. Wethouder P.J. Koets blies toen het hele toetsencircus af. Maar later kwam er toch het landelijke CITO-toets waarbij Amsterdam zich aansloot.

Comenius

In 1658 schreef Comenius zijn *Orbis Sensualium Pictus*; het eerste schoolboek waarin plaatjes (houtsneden) bij de geschreven tekst stonden, die de tekst verduidelijkten. Dit is een stukje uit de opening van het boek:

Leraar: "Ik leid je overal heen, ik laat je alles zien, ik benoem alles voor je."
Jongen: "Hier ben ik, leid me, in naam van God."

De ideale situatie voor een schooltoets: De leraar heeft het hele onderwijsleerproces in handen. Hij bepaalt wat er geleerd wordt (Iedereen hetzelfde), in welk tempo er geleerd wordt en wanneer er geleerd wordt. Van wat hij onderwees in 1658 zou het CITO nu zo een toets kunnen maken.

Maria Montessori

De villa Intimis

Maria Montessori

Comenius woonde in Naarden. Niet ver daar vandaan, in Baarn een kleine driehonderd jaar later, voltooide Maria Montessori haar boek *Het Geheim van het Kinderleven*. In de villa *Intimis*.

De kinderen die zij begeleidt vragen haar heel iets anders dan in naam van God begeleid te worden. Ze vragen Maria Montessori: "Help mij het zelf te doen".

F.J.J. Buytendijk beschrijft dat in zijn brochure *Leerkracht en Leermiddel* als volgt:

- Het leermiddel is de kracht waardoor het kind zichzelf iets leert.
- De leerkracht is middelaar.

Je zou kunnen zeggen dat Comenius iets *aan* het kind leerde en dat Montessori iets *van* het kind leerde.

concentratie

Wat leerde Maria Montessori van de kinderen? Dat werk naar hun eigen keuze als het wordt aangeboden op het juiste moment (*in de gevoelige periode*) leidt tot een diepe *concentratie* van het kind op dat werk. Het kind kiest het werk keer op keer. Montessori neemt dat waar en noemde dat *polarisatie van de aandacht*. Dit verschijnsel herhaalde zich vaak en leidde bij de kinderen tenslotte tot *normalisatie*.

Normalisatie

In *De Methode* (blz. 375) schrijft Montessori over een groep genormaliseerde kinderen:

“Wie een goed geleide montessorischool bezoekt valt de discipline onder de leerlingen op. Daar zijn een veertig kinderen, tussen de drie en zeven jaar bezig, ieder aan zijn eigen werk, de een met zintuiglijke oefeningen, de ander met rekenen. Sommigen voelen de letters na, weer anderen zijn aan het tekenen, of bezig met de knopenrekken, of ze nemen stof af. ... Je hoort alleen een zacht gerucht van voorwerpen, die voorzichtig worden verplaatst en van kinderen, die op hun tenen rondlopen.”

Moet je dit nu groepsgewijs gaan toetsen? Nee, natuurlijk niet. Je moet individuele kinderen stelselmatig observeren. Daar leert de montessorileraar van. In *Zelfopvoeding deel 1* (blz. 111) noemt Montessori in een *Gids voor Psychologische Waarnemingen* drie dingen waar je op moet letten:

- *Werk,*
- *Gedrag en*
- *Gehoorzaamheid.*

Elk aandachtspunt wordt nader toegelicht in *Zelfopvoeding Deel 1*.

Gids voor psychologische waarnemingen¹

Werk

- Het kind kan enige tijd met een werkje bezig zijn
- Welk werk kiest het en hoe lang is het ermee bezig?
- Tempo van het werk bij afmaken of herhalen
- De manier waarop het kind werkt
- Welk werk doet het kind achtereenvolgens op een dag en met hoeveel doorzettingsvermogen werkt het?
- Zijn er perioden waarin het kind spontaan bezig is en hoeveel dagen duurt dat?
- Hoe uit het kind de behoefte om vorderingen te maken?
- Werkt het kind door ook als prikkels in de omgeving het zouden kunnen afleiden.
- Hervat het kind een werkje dat het gedwongen enige tijd heeft moeten onderbreken?

Gedrag

- Hoe vaak handelt het kind ordelijk en hoe vaak wanordelijk?
- Wordt het kind minder wanordelijk als het zich beter op werk kan concentreren?
- Als het kind leert zich ordelijk te gedragen zijn er dan:
 - Uitbarstingen van vreugde
 - Uitingen van blijmoedigheid

¹ Ik heb de taal uit 1934 wat aangepast aan de dag van vandaag.

- Uitingen van aanhankelijkheid
- Werkt het samen met andere kinderen?

Gehoorzaamheid

- Komt het kind als het geroepen wordt?
- Gaat het kind op een intelligente manier deelnemen aan het werk van anderen en wanneer doet het dat?
- Is het kind gehoorzaam als het een opdracht uitvoert?
- Gehoorzaamt het kind met plezier?
- Hoe gehoorzaam is het kind:
 - Als het werkt
 - Als zijn gedrag verandert

De hierboven geschetste cyclus van gedragingen operationaliseren als het ware het gedrag dat het kind of de groep kinderen ontwikkelt op weg naar normalisatie. Die normalisatie is het doel van de Montessorioopvoeding. Het werk is de manier waarop je dat doel bereikt.

Wat het kind kan leren op weg naar zijn normalisatie wordt 'gematerialiseerd' in zijn omgeving. Daar staat in de kasten het materiaal waarmee je jezelf iets leren kunt. Daar staat je leerplan.

Wat het kind kiest, hoe het ermee werkt en wat het ervan leert moet wel goed bijgehouden worden. En er moet overzicht zijn voor het kind: Wat valt er hier te kiezen? Dat staat dus overzichtelijk in de kast, maar kan bij oudere kinderen ook op een lijstje of in een boekje geschreven worden.

De school in Maastricht waar ik werkte liet de BNT- toets (Basis Niveau Toets) afnemen door een extern bureau. Een *summatieve toets* die aan het eind van de schoolloopbaan vaststelde wat er geleerd was. Bovendien werd er een intelligentietoets afgenomen waaruit bleek of wat er geleerd was in overeenstemming was met de intellectuele mogelijkheden. Eén dag en klaar was Kees.

Als je het onderwijsleerproces individualiseert moet je het kind meten langs zijn eigen meetlat en niet met gestandaardiseerde *formatieve toetsen*. Dat is niet logisch, dat kost veel tijd en is slecht voor het normalisatieproces. En het versmalt de mogelijkheden van het kind om zelfstandig te kiezen.

En de Montessorileraar heeft die toetsen niet nodig om verborgen talenten te ontdekken. Die heeft kinderen van hun negende tot hun twaalfde jaar begeleid en geobserveerd en hij heeft het verborgen talent dus al lang ontdekt.

Reacties

Henk Smits

Dank voor je artikel. Ik waardeer het bijzonder, te meer omdat onze vier kleinkinderen een montessorischool bezoeken. Gelukkig zijn er nog steeds mensen die in scholen een goede montessori-attitude hebben.

Carel Boerlijst

De Toetsnaald, Montessori, jouw mail (prima).

Frans Gabler

De laatste alinea, daar zit natuurlijk de kern.

En de Montessorileraar heeft die toetsen niet nodig om verborgen talenten te ontdekken. Die heeft kinderen van hun negende tot hun twaalfde jaar begeleid en geobserveerd en hij heeft het verborgen talent dus al lang ontdekt.

Goed stuk, Fred.

Betekenis en afnamemoment zijn de laatste jaren helaas speelbal geworden van de politiek.

Foute boel.

Maastricht, juli 2019.

Genoemde literatuur:

Montessori Perspectieven

Verzamelbundel

Hieruit: *Leerkracht en Leermiddel*

Prof. Dr. F.J.J. Buytendijk

Amsterdam, 1961. J.H. de Bussy.

Orbis Sensualium Pictus

Jan Amos Comenius

Laren, 1991. V + K Publishing samen met Praha, 1991. Trizonia.

Het Verborgen Talent

Prof. Dr. F. van Heek e.a.

Meppel, 1972². J.A. Boom en Zoon.

De Methode, De Ontdekking van het Kind.

Maria Montessori

Amsterdam, 2016. Montessori – Pierson Publishing Company.

Zelfopvoeding, Methode voor het Lager Onderwijs. [Deel 1.]

Dr. Maria Montessori

Amsterdam, 1934². Van Holkema & Warendorf N.V.

Het Geheim van het Kinderleven

Dr. Maria Montessori

Amsterdam, zj². Van Holkema & Warendorf N.V.

De Toetsnaald

Naar Gymnasium, Lyceum en H.B.S.